

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ МОВЛЕННЯ

Наталія Волік

*Комунальний заклад освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 33 комбінованого типу»
Дніпропетровської міської ради (м. Дніпро)*

Анотація:

У статті порушено проблему успішної соціалізації дітей дошкільного віку з вадами мовлення. Розглянуто теоретичні засади соціалізації дітей дошкільного віку й особливості цього процесу в дітей дошкільного віку з вадами мовлення, розкрито сутність психолого-педагогічних умов, які потрібно створити для успішної соціалізації дошкільника. Звернено увагу на необхідність розробки педагогічно обґрунтованої технології реалізації соціалізаційних завдань особистості на етапі дошкільного дитинства з тим, щоб набуття дитиною соціального досвіду відбувалося без значних втрат для особистості. А це вимагає оновленого педагогічного підходу й створення умов для соціалізації дитини в педагогічному процесі дошкільного закладу. З'ясовано, що однією з серйозних причин, що перешкоджають успішній соціалізації дітей, є низький рівень психолого-педагогічних знань батьків.

Ключові слова:

соціалізація; діти з вадами мовлення; психолого-педагогічні умови.

Анотация:

Волік Наталья. К проблеме социализации детей дошкольного возраста с нарушениями речи.

В статье затронута проблема успешной социализации детей дошкольного возраста с дефектами речи. Рассмотрены теоретические принципы социализации детей дошкольного возраста и, в частности, особенности социализации детей дошкольного возраста с дефектами речи, раскрыта сущность психолого-педагогических условий, которые нужно создать для успешной социализации дошкольника. Обращено внимание на необходимость создания педагогически обоснованной технологии реализации социализационных заданий личности на этапе дошкольного детства с тем, чтобы приобретение ребенком социального опыта происходило без значительных потерь для личности. А это требует обновленного педагогического подхода и создания условий для социализации ребенка в педагогическом процессе дошкольного заведения. Определено, что одной из серьезных причин, препятствующих успешной социализации детей, является низкий уровень психолого-педагогических знаний родителей.

Ключевые слова:

социализация; дети с дефектами речи; психолого-педагогические условия.

Resume:

Volik Natalia. Towards the problem of socialization of preschool children with speech disorders.

The article is considering the problem of successful socialization of preschool children with speech disorders as well as theoretical principles of preschool children socialization, and, in particular, peculiarities of the socialization of preschool children with speech disorders, the essence of psychological and pedagogical conditions that are needed to create for successful socialization of a preschool child. We pay significant attention to the urgent need of creating a pedagogically grounded technology to realize socializing tasks of a personality during preschool childhood, so that acquiring social experience by a child would be without significant losses for individual. It requires renewed pedagogical approach and creation of conditions for socialization of the preschooler in the pedagogical process. It was determined that one of the serious reasons preventing from the successful socialization of children is the low level of psychological and pedagogical knowledge of parents.

Key words:

socialization; children with speech impairments; psychological and pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах технічного прогресу, є проблема, що потребує перегляду змісту освіти. Це насамперед зумовлено тим, що зростає соціальний престиж інтелекту й наукового знання. З цим пов'язано прагнення дати дітям знання – навчити читати, писати, рахувати, а не сформувати особистість, здатну до творчого сприйняття світу й соціально значущої діяльності.

Налаштування педагогів і батьків передусім на розвиток мислення призводить до зневажання емоційно-духовного складника особистості дитини, перетворюючи його на другорядну цінність. Особливо важливою стає проблема формування духовно-моральних якостей дошкільників, що є показниками успішної соціалізації в суспільстві.

У дошкільному віці формуються основи соціальної компетентності дитини:

– уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі люди; люди різної статі, віку, роду занять тощо);

– здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки;

– уміння поважати інших людей, допомагати їм, турбуватися про них; обирати відповідні ситуації спілкування й спільної діяльності.

Соціально компетентна дитина здатна відчувати своє місце в системі відносин людей і адекватно поводитися.

Водночас, збільшується відсоток дітей, які мають ті чи інші вади розвитку. Це зумовлено багатьма факторами, зокрема такими, як екологічна ситуація в країні й у світі; нестабільна соціальна ситуація, що впливає на психологічний комфорт матері під час виношування, пологів і подальшого виховання дитини; руйнування морально-духовних засад співіснування людей у соціумі та ін. Серед таких дітей велика частка припадає на дітей з вадами мовлення.

З огляду на це, дітям з вадами мовлення необхідно приділити особливу увагу, щоб успішно реалізувати програмові завдання з соціалізації.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена унікальністю дошкільного віку щодо становлення й формування низки соціально-адаптивних функцій у психічному розвитку дитини. Як вважав Л. Виготський, саме в цьому віці педагогічні впливи «падають на ґрунт ще не дозрілих процесів», що й відрізняє психічний розвиток дитини від інших вікових етапів [2].

Державна політика в Україні націлена на захист прав дітей з особливостями розвитку. Сучасні тенденції розвитку суспільства, що висвітлюються в державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція дошкільного виховання в Україні, Закони України «Про дошкільну освіту» й «Про охорону дитинства»), Базовий компонент дошкільної освіти) зумовлюють необхідність удосконалення змісту дошкільної освіти, зокрема посилення уваги до дітей з вадами розвитку, зокрема й мовленнєвого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі соціальний розвиток особистості розглядається як засіб і водночас результат соціалізації. Огляд низки філософських, соціокультурних, психологічних і педагогічних праць, що містять визначення поняття «соціалізація», дав змогу виділити два принципово різні підходи. По-перше, соціалізація – це процес пристосування індивіда до умов соціального середовища; по-друге, це активний процес проникнення через взаємодію з соціумом. Про це свідчать дослідження таких учених, як М. Бердяєв, Ю. Васильков, Ф. Гіддінгс, В. М'ясищев, П. Понятенко, Г. Тард, М. Шульга; В. Алфімов, В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська, А. Мудрик, С. Савченко, Л. Рубашевська, С. Харченко; В. Абраменкова, В. Гуров, О. Караман, О. Кононко, В. Кудрявцев, С. Литвиненко; А. Богуш, С. Козлова, С. Куликовська, І. Печенко та ін. [9].

За І. Коном, розвиваючись, особистість стає суб'єктом соціальних відносин, здатним впливати на іншу людину. Проте, маючи здатність до самоаналізу, людина може впливати й на себе як на об'єкт соціальних відносин. Такі дії не можна вважати соціалізацією, але вони можуть закласти підвалини розвитку індивіда [7].

Дослідники (І. Мамайчук, М. Ільїна та ін.) розглядають психологічну допомогу дітям з проблемами в розвитку як систему клініко-психолого-педагогічного впливу.

За даними Ф. Фрадкіної та С. Новосолової, порівняльний аналіз ігрової діяльності дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення й дітей з нормальним розвитком свідчить, що рівень гри дітей дошкільного віку (4-6 років) за змістом і способом дії з іграшками подібний

до того, який властивий дітям з нормальним розвитком раннього віку (2-3 роки). Також особливістю є те, що дитина з вадами мовлення, як правило, не розуміє замислу гри іншої дитини й передає лише зовнішній аспект дії. На цю особливість гри таких дітей вказують і такі дослідники, як В. Кондратенко, І. Теплицька, Р. Іванкова. Загалом у дошкільників з порушеннями мовлення процес ігрової діяльності відстає в розвитку (С. Конопляста, І. Марченко).

Предметно-змістовий бік гри вивчала Н. Усанова. За її спостереженнями, діти з тяжкими порушеннями мовлення за таким показником, як розвиток налагоджування взаємодії з однолітками, становлять неоднорідну групу. Одні з них неспроможні самостійно організувати цілеспрямовану гру. У процесі гри разом з діями віддзеркалення спостерігаються в значній кількості ознайомлювальні та маніпулятивні дії. Інші, навпаки, можуть організувати гру з іграшками самостійно. При цьому для дитини характерна певна стійкість і зосередженість.

Вітчизняні дослідники Т. Воронова, О. Вінарська, О. Слинко вказують на своєрідність розвитку лепету та його особливості у дітей з ринолалією, дизартрією. У багатьох дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями перші слова з'являються у віці 3-4 років, іноді – у 5 років. Крім того, суттєво відстає розвиток фразового мовлення.

Психологи Г. Юсупова, І. Левченко, І. Марченко досліджують розвиток особистості дошкільників з порушенням мовлення. Вони склали перелік особливостей в онтогенезі таких дітей: занижена самооцінка, комунікативні порушення, вияви тривожності й агресивності.

За К. Мастюковою, здебільшого у дітей з тяжкими вадами мовлення спостерігається гіперактивність. Л. Соловійова свідчить, що такі діти незацікавлені в контакті, погано орієнтуються в ситуації спілкування; їм властивий негативізм у висловлюваннях.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблеми соціалізації дітей дошкільного віку з вадами мовлення в умовах дошкільного закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному українському суспільстві спостерігається бурхливий темп соціальних змін, що зумовлює виникнення актуального й проблемного питання соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. Саме в дошкільному віці, коли формується уявлення про навколишній світ, явища соціального життя, взаємини між людьми, дитина повинна засвоїти багато правил, які склалися в суспільстві.

До наукового обігу термін «соціалізація» ввели соціологи Г. Тард і Ф. Гіддінгс. На їхню думку, цей процес здійснюється внаслідок двох видів впливів – стихійних (впливи оточення) і цілеспрямованих (унаслідок суспільного впливу – сім'я, дошкільний заклад, школа та інші соціальні інституції). Останні мають виховну спрямованість. Термін «соціалізація» пояснюється як процес дорослішання дитини, що реалізується через єдність процесу соціалізації-індивідуалізації, завдяки чому відбувається формування власного соціального досвіду як головного результату соціального дозрівання. У ньому й відбувається становлення індивідуальності суб'єкта активної творчої дії [10].

Встановлено, що соціалізація є складним і багатогранним процесом, який об'єднує педагогічні й соціальні впливи, цілеспрямовані й стихійні, безпосередні й опосередковані. Соціальне становлення особистості дитини передбачає взаємозв'язок соціалізації, індивідуалізації та виховання. Такий погляд дає змогу зрозуміти механізми розвитку цього процесу на етапі дошкільного дитинства.

Результати досліджень показали, що дошкільне дитинство – це початковий етап формування суб'єкта соціальних відносин. Значення цього вікового етапу (від 0 до 7 років) неможливо недооцінити. Він складається з накопичення основ людських знань і умінь, психічних якостей і властивостей, необхідних людині для ефективного співіснування в суспільстві надалі. Формування цілісної картини соціального світу в дошкільному періоді – це важливий змістовий компонент процесу соціалізації людини. Провідна роль у ньому належить систематичній освітньо-виховній діяльності, що націлена на введення дитини у світ того досвіду, що набуло суспільство. Портрет соціального світу формується в дошкільників в освітньо-виховному просторі, і зміст виховання повинен сприяти створенню в них його цілісного образу. Дитину необхідно навчати орієнтуватися в різноманітному, постійно змінюваному світі, самоідентифікуватися у доквітлі (природі, культурі, суспільстві, сім'ї) [7].

На сьогодні питання психолого-педагогічної роботи з дітьми, що мають вади в розвитку мають недостатнє підґрунтя – як теоретичне, так і практичне. Часто психологи й педагоги користуються різноманітними прийомами та методиками не звертаючи увагу на форму порушень, рівень розвитку когнітивних процесів і особливостей емоційно-вольової сфери дитини. Це, як правило, негативно позначається на змінах у психічному розвитку дитини.

Як свідчить досвід науковців з цього питання, правильно дібрані методи психологічної та педагогічної допомоги, урахування індивідуальних особливостей онтогенезу дітей з проблемами розвитку, позитивно впливають на становлення їх розумового й особистісного зростання.

Доведено, що тільки через високу культуру спілкування фахівців і сім'ї, доброзичливість, неупередженість у подоланні різноманітних перешкод, можна досягти ефективної взаємодії дошкільного закладу з родиною. Такою взаємодією має бути просякнута вся освітня робота, спрямована на реалізацію завдань успішної соціалізації дошкільників.

Становлення мовлення є однією з основних ланок загального розвитку дитини, зокрема й її соціальної компетентності. Діти з нормальним розвитком мають гарні здібності щодо опанування рідної мови. Мовлення для них стає важливим засобом зв'язку з навколишнім світом, найдосконалішою формою спілкування, що властива тільки людині.

Спілкування – це процес взаємодії дітей, що може бути безпосереднім або опосередкованим наслідком інших видів діяльності – гри, праці, навчання. Взаємодія буває емоційною, інтелектуальною, перцептивною, мовленнєвою тощо. Без уміння спілкуватись неможливо формувати доброзичливі стосунки. На процес спілкування негативно впливають різноманітні вади (табл. 1), наслідком чого є уповільнення процесу соціалізації дитини.

Вади мовлення є одним з видів порушення психофізичного розвитку дитини. Ми розглянули деякі аспекти соціалізації дітей з цими вадами (логопатів). Зауважимо, що дуже часто поряд з вадами мовлення виступає та чи інша форма порушень психологічного розвитку. Часто буває й навпаки – основним діагнозом є порушення психологічного розвитку, а супутнім – порушення мовлення [6; 12].

Дошкільний вік – найактивніший період, коли дитина починає спілкуватись з дорослим. Вона ставить запитання й вимагає відповіді на них. Але дитина не завжди задоволена тим, що саме відповідає дорослий і може не погоджуватися з цим. Це свідчить про те, що спілкування дитини й дорослого змінює свою форму. Дитина переходить до міркування, тобто до важливого етапу в розвитку мислення.

Цей етап в розвитку дитини-логопата значно відстає від онтогенезу нормальної дитини. Через наявність мовленнєвих вад і низьку пізнавальну активність, така дитина майже не ставить запитань. Зазвичай такі діти пасивні, повільні, з уповільненим мовленням. Є й інші, що, навпаки, ставлять запитання, але спрямовують їх на зовнішні, несуттєві ознаки предметів і явищ.

Проте й на запитання, які тільки-но поставили, такі діти не чекають відповіді. Вони розгальмовані й багатослівні. Їхній словник обмежений, характеризується особливістю й взаємозумовленістю мовленнєвих і комунікативних умінь. Кількість дієслів в активному мовленні також замала. Висловлювання своєрідні. Такий набір порушень перешкоджає повноцінному спілкуванню дітей

з однолітками й дорослими. У них виникає бажання уникнути спілкування. Це, своєю чергою, призводить до недорозвинення засобів комунікації – двох видів мовлення – діалогічного й монологічного. Для таких дітей характерний негативізм у висловлюваннях, вони незацікавлені в контакті, погано орієнтуються в ситуації спілкування [9].

Таблиця 1

Назва	Вид порушення
Сенсорні вади	Порушення слуху та зору
Порушення опорно-рухового апарату	ДЦП, травми хребта, ампутації
Розумові вади	Олігофренія, ППР, розумова відсталість, синдром Дауна
Порушення мовлення	Порушення усного мовлення (дистонія, браділалія, тахілалія, заїкання, дислалія, дизартрія, алалія, афазія) і писемного мовлення (дислексія, дисграфія)
Комбіновані вади	Складні дефекти (змішані)
Дисгармонійний розвиток	Психопатія

Під час ігрової діяльності діти з порушенням мовлення здебільшого залюбки спілкуються з дорослими. Однак підкреслимо, що іграм дошкільників з порушенням мовлення притаманна не тільки змістова збідненість, а й недостатньо правильна структура мовлення, яку вони використовують у грі.

Спостереження показали, що є такі діти з вадами мовлення, у яких переважає позаситуативно-пізнавальна форма спілкування. На пропозицію дорослого прочитати книжку, вони з задоволенням погоджуються, навіть уважно слухають нескладні сюжетні тексти. Та вже після того, як читання закінчено, їх практично неможливо зацікавити в спілкуванні. Через несформованість репродуктивної фази монологічного мовлення, діти з вадами мовлення здебільшого не ставлять запитань за змістом прочитаного, не можуть переказати те, що було прослухано. Навіть якщо під час бесіди дитина й переходить до діалогу з дорослим, то постійно перескакує з однієї теми на іншу. Можна вказати на нестійкість пізнавального інтересу. Тож діалог триває зазвичай не більше, ніж 7-8 хвилин [8].

Значна частка дітей з тяжкими порушеннями мовлення намагається не спілкуватися з дорослим. Вони замикаються в собі, і лишень зрідка обертаються до нього, соромлячись і уникаючи будь-яких контактів.

Відомо, що діти з нормальним мовленням вчасно опановують необхідний словниковий запас, оволодівають граматичними формами, набувають готовності до оволодіння звуковим і морфемним аналізом слів. Розвиток цих процесів значно відстає у дітей з різними формами мовленнєвих вад.

Через таке зниження пізнавальної активності й порушення мовленнєвого розвитку страждають знання й уявлення дітей про навколишній світ. Це такі поняття, як сім'я, рід, країна, народ, його традиції; зрештою, страждає й уявлення про себе та своє місце в системі цих понять.

Отже, можемо дійти висновку, що у дітей дошкільного віку з вадами мовлення спостерігаються прогалини в розвитку пізнавальної, особистісної сфер і спілкуванні, що негативно позначається на становленні знань дітей про себе та інших людей, про навколишній світ загалом. Це суттєво ускладнює входження дошкільника в повсякдення норм соціального життя.

Процес соціалізації дітей з різноманітними мовленнєвими вадами багатогранний. Він охоплює такі напрями: по-перше, діагностику та корекцію вад, по-друге, власне, створення психолого-педагогічних умов успішної соціалізації. На практиці виявлено, що обидва напрями йдуть паралельно й мають однаково важливе значення [3; 5].

До психолого-педагогічної роботи з логопатами необхідно залучати якомога більше різнопрофільних спеціалістів: педагог, психолог, логопед (дефектолог), соціальний працівник у тісній взаємодії з батьками. Тільки такий різнобічний підхід дасть змогу розвинути всі системи організму дитини, що відповідають за нормальний розвиток. Це відбувається завдяки низці методичних прийомів і засобів. Для успішного розв'язання питань ефективної соціалізації дітей-логопатів необхідна активна участь і допомога родини. Тріада «фахівець – дитина – сім'я» на всіх етапах корекційної

роботи сприяє закріпленню соціалізації дитини з мовленнєвими вадами [3; 11].

Робота з дітьми з мовленнєвими порушеннями, що проводиться в нашій державі, спрямовує зусилля здебільшого на подолання вже наявної мовленнєвої патології, яка призводить до порушень надалі. Результат цієї роботи подекуди виявляється незадовільним через недбале ставлення до соціально-психологічної сторони корекційного процесу. Адже дитина, яка народилась у так званій «групі ризику», уже з перших днів життя має відхилення в психофізичному розвитку. Коли така дитина перебуває в сім'ї без належної психолого-педагогічної допомоги, втрачається багато базових компонентів, які є головними для формування інтелекту й мовлення надалі, а отже, гальмується й формування успішної, соціально адаптованої особистості [1; 4].

Висновки. Отже, щоб дитина дошкільного віку змогла набути соціального досвіду без особливих втрат з боку особистості, необхідно педагогічно обґрунтувати технологію реалізації завдань з соціалізації. А це передбачає тісний взаємозв'язок усіх фахівців, які задіяні в освітньо-виховному процесі дошкільного навчального закладу.

Рівень соціалізації дошкільника насамперед визначається якістю його навичок комунікації та спілкування. Це насамперед свідчить про наявність ціннісних орієнтацій у дитини й відповідає вищим потребам особистості та соціуму, характеризує соціальні вияви дитини, її ставлення до людей, бажання робити добрі вчинки, надавати емоційну підтримку. У дитини-дошкільника з вадами мовлення ці

показники значною мірою залежать від того, які психолого-педагогічні умови створювалися спільно педагогами й батьками.

Вагомою перешкодою в успішній роботі з дітьми є низький рівень психолого-педагогічних знань батьків.

Батьки повинні усвідомити, що вони, як ніхто інший, виконують найважливішу соціальну функцію, адже саме родина дає відчуття захищеності – таке важливе для розвитку впевненості в собі та своїх силах, для задоволення потреби в соціальній відповідальності вже в дитинстві. Тому родина – це найперший соціальний осередок, у якому від народження розвивається й виховується дитина. Відповідальність за виховання покладається насамперед на батьків. А отже, вони повинні знати, що виявлення й корекція різних відхилень у розвитку мовлення в ранньому віці – це перший крок до формування успішної, щасливої дитини. Вчасна, кваліфікована допомога дає змогу не тільки виправити вже наявні вади, а й запобігти появі інших, щоб досягти нормального рівня розвитку дитини. Важливо, щоб родинам вчасно надавалась доступна й грамотна інформація про можливість націленої на позитивний результат корекції вад мовлення дитини. Потрібно стежити за етапами формування мовленнєвих навичок дитини й вчасно звертатись за допомогою до фахівців. Лише за підтримки сім'ї та з її допомогою навіть дитина, у якої доволі тяжкі вади мовлення, має всі шанси ефективно підготуватися для вступу до школи, навчатися далі, реалізувати себе в житті, стати успішним членом суспільства.

Список використаних джерел

1. Архипова Е. Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста: Система логопедических занятий с детьми раннего возраста; Диагностика доречевого развития ребенка; Скрининговая методика обследования детей первых трех лет жизни: учебное пособие для студентов педвузов / Е. Ф. Архипова. – М. : Астрель АСТ, 2007. – 253 с.
2. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 449 с.
3. Диагностика нарушений речи у детей и организация логопедической работы в условиях дошкольного образовательного учреждения: сб. метод. рекомендаций. – СПб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001. – 328 с.
4. Зимняя И. А. Лингвopsихология речевой деятельности / И. А. Зимняя. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 432 с.
5. Кулачківська С. Сучасні психологічні вимоги до дитячого садка / С. Кулачківська, Л. Подолян // Дошкільне виховання. – 2000. – № 1. – С. 18–19.
6. Корпєв А. Л. Основы логопатологии детского возраста. Клинические и психологические аспекты / А. Л. Корпєв. – СПб. : Речь, 2006. – 380 с.

References

1. Arkhipova, Ye. F. (2007). *Logopedic work with children of early age. The system of speech therapy sessions with young children. Diagnosis of pre-speech development of a child. Screening method of examination of children of the first three years of life: train aid for the students of pedagogical institutions of higher education.* Moscow: Astrel' AST. [in Russian].
2. Vygotsky, L. S. (1960). *Development of higher psychological functions.* Moscow: APN RSFSR. [in Russian].
3. *Diagnosis of speech disorders of children and organization of logopedic work under the conditions of a pre-school educational institution: collection of methodical recommendations* (2001). Saint-Petersburg. [in Russian].
4. Zimniaia, I. A. (2001). *Linguopsychology of speech activity.* Moscow; Voronezh. [in Russian].
5. Kulachkivs'ka, S. (2000). Modern psychological requirements for kindergarten. *Doshkilne vykhovannia*, 1, 18—19. [in Ukrainian].
6. Korpev, A. L. (2006). *Fundamentals of logopathology of childhood. Clinical and psychological aspects.* Saint-Petersburg. [in Russian].
7. Rogal's'ka, I. P. (2008). *Socialization in early childhood: the nature, specificity and maintenance: a monograph.* Kyiv : Milenium. [in Ukrainian].

7. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія / І. П. Рогальська. – К. : Міленіум, 2008. – 400 с.
8. Савчук Л. Дослідження особливостей сформованості комунікативних умінь у дошкільників із ЗПР / Л. Савчук // Нова пед. думка. – 2007. – № 2. – С. 56–61.
9. Соловьева Л. Г. Диалогическое взаимодействие дошкольников с речевыми нарушениями / Л. Г. Соловьева // Дефектология. – 2007. – № 4. – С. 37–45.
10. Тард Г. Психология и социология / Г. Тард // Новые идеи в социологии. – СПб., 1914. – Сб. № 2. – С. 68–80.
11. Томіч Л. М. Організація корекційно-розвивального середовища для дітей з порушенням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу корекційно-розвивальної спрямованості: зб. наук. праць / Л. М. Томіч. – Київ, 2010. – С. 22–28. – (Вестник института развития ребенка).
12. Шеремет М. К. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник / М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. – К. : КНТ, 2006. – 360 с.
8. Savchuk, L. (2007). Studies of formation of communicative skills of preschool children with delayed mental development. *Nova ped.dumka*, 2, 56–61. [in Ukrainian].
9. Soloviova, L. G. (2007). Dialogic interaction of preschoolers with speech disorders. *Defektologiya*, 4, 37–45. [in Russian].
10. Tard, G. (1914). Psychology and Sociology. *Novye idei v sotsiologii*, 2, 68–80. [in Russian].
11. Tomich, L. M. (2010). *Organization of correctional and developmental environment for children with speech disorders under conditions of kindergarten with correctional and developmental orientation*. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Sheremet, M. K., Martynenko, I. V. (2006). *A reader in speech therapy. Train aid*. Kyiv: KNT. [in Ukrainian]

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Волік Наталія Миколаївна

n.volik.n@gmail.com

Комунальний заклад освіти

«Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 33 комбінованого типу»

Дніпропетровської міської ради

вул. Керамічна 17-б, Самарський район,

м. Дніпро, Дніпропетровська область,

49114, Україна

Information about the author:

Volik Natalia Mykolaivna

n.volik.n@gmail.com

Municipal educational institution

"Preschool educational institution (nursery-kindergarten)

of a combined type №33"

17 b Keramichna St., Samarskii district,

Dnipro, Dnipropetrovsk region,

49114, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i18.1884>

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i18.1884>

Матеріал надійшов до редакції 30. 05. 2017 р.

Прийнято до друку 21. 06. 2017 р.

Received at the editorial office 30. 05. 2017.

Accepted for publishing 21. 06. 2017.